
Het Amsterdamse Bos: natuur dichtbij de stad

Ellen de Bruin

Op vrijdagmiddag 19 december 2003 werd in de Zuiderkerk te Amsterdam een nieuw boek over de natuur in het Amsterdamse Bos gepresenteerd. Het is samengesteld door Dick de Jonge. Dat is opvallend te noemen, want in de vorige eeuw (1947) maakte hij ook al een boek over het Bos: "Het Amsterdamse Bos, van cultuursteppe tot bospark".

Gebiedsbeschrijving

Het eerste boekdeel beschrijft het Bos en de ontwikkeling ervan. In het Bosplan van 1928 stonden recreatie en natuur centraal. Men ging er van uit dat de inwoners van de grote stad grote behoefte hadden aan ontspanning in het moderne leven; daarbij werd recreatie als vorm van natuurbeleving beschouwd. De 2 km lange roeibaan was reeds opgenomen in het plan en waterpartijen speelden een belangrijke rol. De aanleg begon in 1934 met de eerste graafwerkzaamheden en werd afgerond in de jaren '60.

Het Amsterdamse Bos bevat niet alleen het bospark, gelegen op de oude zeelei van de droogmakerijen, maar ook de oeverlanden van de Amstelveense Poel, de boezemlanden aan de Nieuwe Meer en de veenpolder Meerzicht; restanten van het veengebied uit de 19^e eeuw.

Bij de aanleg is met name gelet op de functionaliteit van het bos, daarna kwam pas de natuurlijke invulling. Het ontwerp van het Amsterdamse Bos bleek een goede formule te zijn voor een bos bij de stad. De 935 hectare van het Bos biedt diverse mogelijkheden tot activiteiten terwijl het een bekend feit is dat men zich veilig voelt in het bos.

Flora en Fauna

In het tweede deel worden flora en fauna van het Amsterdamse Bos beschreven. Paul Marcus en Mark Kuiper, beiden lid van de VWGA, schreven een hoofdstuk over vogels. Kuiper behandelt de broedvogels langs de Amstelveense Poel en Marcus de vogels van de Noordkant.

Overige hoofdstukken gaan over planten, paddestoelen, mossen, korstmossen, zoogdieren, vleermuizen, spinnen, vissen, slakken, amfibieën en de Ringslang. Qua insecten worden macro- en microvlinders, libellen, sprinkhanen en krekels behandeld.

Af en toe leest men een kritische noot aan het adres van de beheerders. De beschikbare kennis, zoals beschreven in dit boek, maakt het mogelijk om het beleid meer te richten op het vergroten van de natuurwaarden van het Amsterdamse Bos.

Paul Marcus schrijft uitgebreid over de vele jaren broedvogelinventarisaties. Van de Noordkant worden achtereenvolgens de telresultaten van verschillende soortgroepen gepresenteerd.

Het gebied biedt goede gelegenheid voor watervogels als Grauwe Gans, Kuifeend en Krakeend. Onregelmatig was Waterral aanwezig als broedvogel. De moerasvogels zijn Blauwborst en andere rietvogels zoals Snor en Bosrietzanger.

Als weidevogels konden Marcus e.a. Slobeend, Scholekster, Kleine Plevier, Kievit, Grutto en Tureluur

noteren. Het kleine stukje weiland komt door de verstedelijking in de omgeving steeds meer geïsoleerd te liggen en laat dan ook een daling zien van weidevogels als broedvogel, met name voor Grutto en Tureluur. Door een nieuwe drainage ziet het weiland eruit als een 'agrarischemiljartlaken'. Daarbij maakt de schrijver wel de kanttekening dat de situatie in de overwinteringsgebieden een rol kan spelen. Hij adviseert het weiland in de winter plas-dras te zetten om meer eenden en steltlopers aan te trekken. Naast de zes soorten broedende roofvogels, waarvan de Bruine Kiekendief toch wel als meest bijzonder mag worden beschouwd, worden nog acht andere roofvogelsoorten genoemd die aan de Noordkant zijn waargenomen: Wespandief, Zwarte en Rode Wouw, Blauwe Kiekendief, Ruigpootbuiszard, Visarend, Smelleken en Slechtvalk.

Als broedvogels van het bospark worden o.a. genoemd Bosuil en Ransuil, de pas verdwenen Nachtegaal en de voorheen aanwezige Gekraagde Roodstaart en Wielewaal. Het aangeplante bos laat minder diversiteit in broedvogels zien dan in de periode vlak na de aanplanting; van de spectaculaire aantallen Spotvogel (85 in 1945) is niet veel over. De omvorming tot natuurbos kan tot verandering in de vogelpopulatie leiden; zo verwacht Marcus de vestiging van Matkop als broedvogel. Qua bijzondere soorten lijkt het Bos helaas zijn belevingswaarde verloren te zijn; verstedelijking en de verbreding van de bosbaan worden als oorzaak genoemd. Broedvogels die al eerder verdwenen zijn Roerdomp (broedde halverwege vorige eeuw), Woudaap, Grote Karekiet en Patrijs (alle drie gebroed in 1945-46), Porseleinhoen (tussen 1948 en 1963) en Watersnip (1966-67).

Een kritische noot adresseert hij aan het beleid in het Bos: de verstoring door waterrecreatie op de Nieuwe Meer en het rigoureuze maaibeleid in het Oeverland doen de aanwezige broedvogels geen goed. Daarnaast doet de verbossing van het Oeverland het aantal rietvogels afnemen.

Het grootschalig maaien in het gebied deed Rietzanger verdwijnen en vermoedelijk zal dat met de Bruine Kiekendief ook gebeuren; er is te weinig overjarig riet. Het niet afvoeren van het gemaaid riet werkt verzuivering in de hand. Zelf een tweejaarlijks maaibeheer is te frequent voor Snor en Blauwborst. Dus adviseert Marcus nog minder te maaien en gefaseerd af te plaggen om de verzuivering tegen te gaan.

Mark Kuiper schrijft over de broedvogelinventarisaties rond de Amstelveense en Kleine Poel. Hij noemt de opvallende fluctuaties van vogelsoorten, zoals de afwezigheid van de Fuut in de jaren '60 en de plotselinge drastische afname van Rietzanger en Grasmus in de jaren '70. Factoren zijn niet altijd gemakkelijk aan te wijzen; pas later bleek extreme droogte in de Sahel de oorzaak te zijn van de afname van genoemde zangvogels. Broedvogels die niet wegtrekken, zoals Winterkoning, zijn weer gevoelig voor strenge winters. Juist jarenlange inventarisaties kunnen deze interessante fluctuaties laten zien. Naast klimaat en vervuiling noemt Kuiper de toename van bos en ruigte ten koste van riet en veld. Deze reeds door Marcus beschreven trend blijkt de lokale oorzaak te zijn van de afname van moerasvogels: in vergelijking met de landelijke trends nemen soorten als Fuut, Wilde Eend, Kleine Karekiet en Rietgors af rondom de Poel, en in iets mindere mate Waterhoen en Kuifeend. Daarentegen nemen parkvogels zoals Tjiftjaf en Winterkoning toe; er komt 'meer van hetzelfde'. De komst van de Havik heeft Buiszard en Sperwer doen verdwijnen als broedvogel en vanaf 2001 wordt de IJsvogel gesignaleerd.

Slot

Het laatste deel haakt in op het maatschappelijk belang van het Bos. Nog steeds is het Amsterdamse Bos ingericht op recreatie en natuur, waarbij natuurbeleving als belangrijk aspect wordt genoemd. De vele bijdragen in het boek zeggen iets over de natuurwaarden van het Bos. Naast soortenrijkheid dragen bijzondere soorten hieraan bij. Het Bos blijkt vooral een belangrijk

Een Morielje, waarschijnlijk Gewone (*Morchella esculenta*), in de buurt van de Bosbaan

FOTO: ELLEN DE BRUIN

gebied voor paddestoelen en korstmossen. Ook vleermuizen en vlinders doen het goed. Qua vogelrijkdom laat het Bos in de loop der jaren gigantische fluctuaties zien. Men sluit zelfs toekomstige soorten als Nachtzwaluw niet uit; een verwonderlijke uitspraak. Op vegetatiegebied (kruiden, mossen) blijft het Bos een kunstmatig karakter houden. De oeverlanden van de Amstelveense en Kleine Poel worden qua natuurwaarden de parel aan de kroon genoemd. Het deel besluit met enkele adviezen voor beheersmaatregelen om de biodiversiteit van het bos te vergroten. Het instellen van een permanente adviescommissie is daarbij cruciaal.

Een dergelijk boek vormt een groot project met vele medewerkers, die allen belangeloos hun medewerking verlenen. En het is misschien niet aan mij om er kritiek op te leveren, maar er moet mij toch een aantal zaken van het hart, met name over de indeling van het boek.

Alle verwijzingen in de artikelen staan als noten helemaal achter in het boek, dat het opzoeken niet makkelijk maakt. Ook de schrijvers van de diverse hoofdstukken worden enkel achterin genoemd. Door een verschil in titels is niet altijd te vinden welke auteur nu bij welk artikel hoort.

In het midden van het boek staan enkele foto's. Op deze plek vind ik ze weinig bijdragen aan de inhoud van het boek. Wederom staan de namen van de fotografen achter in het boek; de juiste fotografen staan echter niet altijd bij de juiste foto's c.q. pagina's.

Jammer, want qua inhoud mag het boek er zijn. Af en toe leest het zelfs als een roman.

Dat het weergeven van soortenlijsten altijd een momentopname blijft, blijkt uit het feit dat ik in de macronachtvlinderlijst de Schedeldrager *Craniophora ligustri* mis. Ik ving het ietwat donkere exemplaar op licht op 16 augustus 2003 aan de Schiphoudijk, binnen de grenzen van het Amsterdamse Bos. De betreffende nachtvlinder droeg ik over aan Rob de Vos, schrijver van het nachtvlinderhoofdstuk en medewerker van het Entomologisch Museum te Amsterdam; dit zal echter na de deadline zijn geweest.

Wellicht wordt deze vondst toegevoegd in de volgende versie, maar of Prof. Dr. de Jonge nog een derde boek schrijft...

*"Het Amsterdamse Bos. Natuur dichtbij de stad", samengesteld door Prof. Dr. Dick de Jonge
320 pagina's, Schuyt Et Co Uitgevers bv, 2003, ISBN 90-6097-598-7, prijs € 29,95*